

Models d'empresa i raó dominant

Antoni Marzal (*)

Tot model teòric és sempre dues coses a la vegada. Per un costat, és una simplificació de la realitat i per l'altre, és un instrument per a millor entendre'l i, a ser possible, dominar-lo. Aquest darrer aspecte no és accidental, malgrat la incidentalitat de l'expressió que utilitzo. En la tradició de la societat industrial occidental –en això Marx no fou un cas apart– entendre la realitat vol dir poder-la dominar. Un model és, doncs, sempre un intent operatiu de comprensió de la realitat, prèviament simplificada instrumentalment, per a que aquest intent de domini pugui portar-se a la pràctica amb èxit. El procés discursiu de la raó en la civilització creada per la societat industrial és un moviment pràctic-pensat. O dit en altres paraules, operatiu, per racional. Lo qual vol dir també que tot esforç de modelització de la realitat pressuposa implícitament que la realitat és racional, que tota ella està penetrada per la raó, dominada sempre per ella. Sense aquest pressupòsit no és possible pensar operacionalment. Si es simplifica instrumentalment la realitat, és només per a millor descobrir la racionalitat que li és subjacent i l'explica. Aquesta fe prèvia en la raó de la realitat, aquest *a priori* epistemològic de tot discurs operatiu, pràctic-pensant, és el que, en darrer terme, legitima la instrumentació teòrica del model com a mètode.

Els problemes només comencen quan es qüestiona aquest pressupòsit implícit però bàsic. Què succeeix amb la modelització de la realitat si aquesta no està necessàriament dominada per la raó? O si existeixen tants tipus de raó distints que tant se val partir d'aquesta afirmació com de l'afirmació contrària?

Potser per això, tot esforç de modelització de la realitat a partir d'aquest pressupòsit de la seva racionalitat, suposa de fet el filtrar, al menys inconscient, de les variables que s'utilitzen per al model.

(*) Professor d'ESADE. Aquestes pàgines han estat publicades en castellà com introducció del llibre *Análisis político de la empresa*, Ed. Ariel, Barcelona, 1983, 169 pàgs.

Poso un exemple. Quan Adam Smith (1) accepta que *en* el procés de formació dels salaris hi ha una real contraposició d'interessos entre treballadors i propietaris, però que *per al* procés de formació dels salaris és irrelevant la contraposició d'interessos, el que Smith està suposant és que aquesta variable de la contraposició d'interessos no és, en darrer terme, real per no racional ni operativa. El conflicte d'interessos existeix de fet en les anàlisis de Smith sobre la distribució de les rendes salaris/beneficis, contràriament a altres afirmacions més optimistes menys realistes del primitiu pensament liberal continental (2). Però aquest conflicte no és real, per no racional. Es a dir, no és operatiu, perquè no compta com a força explicativa, davant la superioritat endògena o sistèmica del mecanisme racional del llarg termini del mercat, que també existeix com a fet. Allò equival a dir que la relevància o irrelevància d'una dada o d'una variable és funció de la racionalitat prèviament assumida per a poder construir el model.

En l'anàlisi esmentada –per a continuar l'exemple– Marx criticarà a Smith (3) per fer del seu cèlebre «estat rude i primitiu» de la societat només una hipòtesi o un experiment de laboratori en el qual la realitat resta reduïda als seus elements més simples, i no una etapa real de la història quina lògica interna Marx pretenia haver descobert. I Marx farà d'aquesta contraposició d'interessos, que no negava Smith, el més rellevant sinó l'únic rellevant i, per això, veritablement real. I això només *en* el procés de formació dels salaris, tal com ho reconeixia Smith, sinó també i *sobretot, pel* procés de formació dels salaris, donat que és només *des* d'aquest procés des d'on, segons Marx, és explicable, és a dir, és racional, és real l'evolució d'una societat que es cerca, també segons Marx, com a realitat definitiva, com a darrera i constituïda racionalitat (4). Allò que no és, per a Marx, ni racional ni operatiu és precisament el mercat, la dada realment rellevant per a Smith. O només ho seria, en tot cas, dialècticament. Lo qual vindria a significar el mateix, donat el model de racionalitat que és implícit en l'aproximació marxiana a la realitat com a moviment dialèctic.

L'exemple emprat només el porto ara amb una intenció pràctica. La de mostrar com en tot model, per la necessitat de simplificació de la realitat que la seva construcció comporta, hi ha sempre un filtrat dels mitjans donats, que fa d'uns fets racionals per operatius (o operatius per racionals, ja vaig indicar que ambdós termes venien a coincidir), i d'altres, fets irracionals per no-operatius (o no-operatius per irracionals), en definitiva no-fets. Però és justament aquest filtrat necessari però menat dels fets el que intel·lectualment més negiteja i el que posa críticament al descobert l'enorme ambigüïtat que s'amaga en la identificació de partida entre realitat i racionalitat, prèvia a tota construcció d'un model. Al menys en les ciències socials, el neguit crític que aquesta constatació produeix em sembla un fenomen digne del major relleu.

En una primera aproximació, el fenomen no és tan ideològic (al menys en el sentit popular del terme), quant el resultat del procés modern de racionalització que la civilització de la societat industrial ha imposat a la cultura. Un procés en el que la cultura ha estat buidada (secularitzada) de tot element no formalitzable ni directament racionalizable, a la vegada que –em resisteixo a no afegir-ho– ha estat substituïda (resacralitzada) pel mite omnipresent i omnipotent de la ciència, en aquells dels elements forts de la cultura que més es resisteixen a desaparèixer sense protesta. Personalment estic al costat d'aquells que opinen que el modern pensament sistèmic, nascut a Amèrica, reconduït avui per Jay W. Forrester des del terreny de l'economia i de les ciències socials a una certa visió del món (5) i

extensament popularitzat amb l'informe del MIT sobre «Els límits del creixement» no és més que la darrera expressió cronològica del modern procés de racionalització al qual em refereixo. I això inclús en la seva component de substitució mística –tornaré tot seguit sobre això– tal com lúcidament ha posat de relleu la crítica de Lilienfeld que qualifica a la major part de la literatura sistèmica de literatura «missionera». (6)

Des d'una perspectiva teòrica, el procés modern de racionalització –«desencantament del món» ho anomenà Weber– es mou com a mínim en dos nivells diferenciables. En primer lloc, significa la recerca «d'una major consistència i coherència conceptuals», «un procés de refinament conceptual exigít per la necessitat intel·lectual de l'ordre». (7) Però aquest procés també significa, encara que només fos perquè la necessitat d'ordre conceptual és intel·lectualment sempre inexhaurible, «la intel·lectualització lingüística per a que la codificació de la realitat guanyi en consistència i coherència. El que teòricament subjau en el modern procés de racionalització de la cultura moderna és l'assumpció bàsica de que «l'ideal d'un coneixement vàlid i significatiu pressuposa un alt nivell de diferenciació entre el coneixement i les altres categories d'objectes culturals» (8). Però la vocació invasora del procés el porta naturalment a diferenciar primer, per excloure després tot el que es resisteix a ser tractar com a instruments conceptuals clars, acabant per sotmetre a un mateix llenguatge lògic, medis (sempre racionalitzables) i fins escassament racionalitzables, si és que ho són d'alguna manera, encara que només sigui per la via indirecta de la lògica de «la decisió sobre la importància relativa de les diferents classes de fins que es poden perseguir» (9). Això és el que he anomenat abans fenomen de substitució (resacralització) de la cultura pel procés de racionalització moderna.

Des d'una perspectiva pràctica les assumpcions i pressupòsits d'aquest procés es revelen més problemàtics encara. En primer lloc, aquest procés positiu de refinament conceptual, de necessitat intel·lectual d'ordre té els seus límits, si a més del model, es valora també la realitat que tracta d'explicar aquest model. Límits que no són discernibles des del model mateix, sinó només des de fora del model. A això es referien les meves reflexions anteriors sobre el problema del com i del perquè unes variables són realment més rellevants que d'altres. Però no és inoportú recordar la importància dels límits del procés modern de racionalització, per banal que pugui semblar des d'aquest altre plantejament. Werner Heisenberg ho ha fet a propòsit de la física moderna, (10) quan distingeix entre «conceptes del llenguatge natural», vagues, mal definits, però «nascuts d'una connexió immediata amb la realitat» mateixa, i «conceptes del llenguatge científic», precisos en la seva formulació com definicions i axiomes, construïts a base de refinats experiments, formalitzables matemàticament i, per això, capaços de generar, avançar, noves definicions i nous axiomes... però també «idealitzacions de la realitat», en les quals «la immediata connexió amb la realitat es perd». I Heisenberg afegeix que mentre els «conceptes del llenguatge natural» canvien en el decurs dels segles «com la realitat mateixa», en els «conceptes del llenguatge científic», «l'estreta correspondència» amb «la realitat, en la part de naturalesa que ha estat investigada», «pot perdre's en altres parts que contenen altres grups de fenòmens». Es a dir –i per tornar al meu propi llenguatge– la consistència conceptual pròpia de tot model en el procés de racionalització moderna, la seva consistència interna en termes de llenguatge racionalitzable, no són una garantia de la seva validesa real. Només són un *a priori* necessari per a la seva formulació com discurs operatiu, per la seva constitució en model.

Perquè un model és només un llenguatge ben fet. Però sempre és possible que el llenguatge ben fet ho sigui a costes de la realitat que aquest llenguatge pretensament codifica.

Lo qual em porta a una segona consideració encara més greu sobre el modern procés racionalitzador des d'aquesta perspectiva pràctica en la que ara em bellugo. L'observació és la següent. La no-consciència operativa dels límits del llenguatge racionalitzador, o, el que és el mateix, la pretensió de totalitat que tempta al procés modern de racionalització a invadir totes les zones del *saber* tot reduint-les a *coneixement* conceptual, pot portar, i de fet porta moltes vegades a la traducció ideològica (substitució, resacralització) de la realitat, emprant ara el terme d'ideologia en el sentit no popular sinó estricte de la sociologia del coneixement de Karl Mannheim, (11) és a dir, en el sentit d'una imatge del món que el que pretén en darrer terme és maximitzar el prestigi i el poder socials d'un grup d'interès. Quan Mannheim feia aquestes anàlisis (Bonn, 1929) sobre «els arrels sociològiques del pensament», pensava que només els intel·lectuals, per la seva no-vinculació de classe, podien restar lliures per a fer que el pensament fos pensament, i no emmascarament interessat de la realitat. Avui, a la vista de la realitat posterior, sembla difícil compartir aquesta fe en aquest estament especial de la societat, els intel·lectuals, que –en part, pel propi desenvolupament tecnològic del procés modern de racionalització– cada vegada es revelen més tecnòcrates, i menys intel·lectuals en el sentit cultural del terme. I així la temptació congènita dels models és la de convertir-se en pura legitimització del sistema de poders existents, o millor encara, del sistema de poder dels que pensen aquest models. De fet, aquesta és la crítica fonamental del llibre esmentat de Lilienfeld al modern pensament sistèmic d'origen americà suau esmentat. La necessitat intel·lectual d'ordre tendeix a integrar en sistemes tancats (a reificar operacionalment) la multiplicitat conflictiva de valors, interessos i poders subjectius, que juga en el sistema obert de la realitat. Una reificació que pot explicar-se, bé per la necessitat d'operativitat pròpia del modern pensament racionalitzador avui computaritzat (la hipòtesi més suau de Lilienfeld), bé perquè si els objectius es passen dels agents al propi sistema, es personifiquen en el sistema i no en els agents, algú ha d'interpretar (decidir) aquests objectius, i l'intel·lectual troba natural que sigui ell, el qui més sap, el que ho faci (la hipòtesi més forta de Lilienfeld). (12) «La imatge de la societat com un organisme viu –escriu Lilienfeld– es revela atractiva pels intel·lectuals, que es veuen ells mateixos com el cervell i el centre nerviós de l'organisme.» (13) Somni aquest de racionalitat que arrela ben lluny en la història del pensament occidental racionalista, ni més ni menys que en Plató.

Sia d'això el que sia, la meua tesi es situa en una perspectiva absolutament oposada. I quan parlo de l'empresa com a sistema polític, ho faig amb intenció no de totalitat, sinó de sentit. El meu punt de partença és doble. Per un costat, parteixo d'una constatació negativa. I per un altre, d'una hipòtesi positiva oberta.

La constatació negativa ja la he insinuat en parlar sobre la funció del model i el seu mode conceptual de contrucció com a model. El conjunt dels elements històricament rellevants que configuren l'empresa és massa heterogeni per a que pugui ser tractat unitàriament i consistentment en el motlle conceptual que la racionalitat instrumental crea. L'empresa moderna és avui no una mera unitat de producció, sinó encarnació d'interessos i poders, una institució, en el sentit que a aquesta paraula donen tant Touraine (14) des de la seva aproximació sociològica a l'empresa, com Chandler (15), des de la seva aproximació històrica a ella. És a

dir, és activitat econòmica (racionalitzable), i és activitat interhumana o política (pensable, no directament racionalitzable, o només racionalitzable en el seu límit ideal, infinit).

La meua hipòtesi positiva oberta s'inscriu justament aquí. Si tot és pensable i en pensar-ho ho racionalitzem d'alguna manera, i si, a la vegada, tots els elements que històricament es donen cita a l'empresa no són igualment pensables, hem de concloure que en pensar en l'empresa no utilitzem un sol tipus de raó o de racionalitat sinó tipus de raons i racionalitats diferents. La meua hipòtesi positiva de la que parteixo en la meua anàlisi és que els models d'empresa que construïm es defineixen precisament pel tipus de racionalitat o de raó des del que construïm el model, i amb el que fem els filtrats necessaris per a la construcció del model al qual em referia anteriorment.

La Part I del meu llibre (*) es dedica per això al plantejament i a l'anàlisi de les diferents raons que és possible desvetllar en els diferents modes de pensar com un tot a l'empresa. La totalitat comprensiva de l'objecte empresa pot ser construïda teòricament des d'un pressupòsit de racionalitzat automàtica, des d'un pressupòsit de racionalitat utòpica o des d'un pressupòsit de racionalitat emocional.

Jo defineixo la raó automàtica amb els trets que l'optimisme racionalitzador de la Il·lustració li donà, i que com a ideal segueix encoratjant, si no en el pensament modern, si en el pensament científic modern. Una raó latent en la mateixa naturalesa de les coses, quin únic problema és el seu no-descobriments, però que, una vegada descoberta, s'imposa a la marxa de les coses, fent-les racionals i donant-nos a nosaltres el poder de dominar-les racionalment. No sé si és feliç l'adjectiu que utilitzo, però em sembla que, si més no, és clar. L'automacitat de la raó es refereix a que aquesta està més inscrita en les coses construïdes que en l'home que les construeix, així com implica que és possible de ser totalment racional, que els eventuais problemes que puguin sorgir són només problemes d'ignorància que no es repetiran, una vegada superada aquesta.

La raó emocional podria anomenar-la simplement no-raó o sense-raó. Però aleshores aquest seria un desqualificatiu en contradicció amb la meua hipòtesi de partida sobre la diversitat de raons que encoratja en la diversitat de models. Si l'emoció (el «sentiment de pertinença» al que em referiré en el seu moment) és un principi organitzador d'una construcció conceptual de les nostres percepcions de la realitat, no em sembla incoherent anomenar-la raó, per retòrica o per desqualificable que pugui semblar per a una aproximació valorativa, que pensa a la raó d'una altra manera. Això és el que epistemològicament significa l'antiliberalisme i antimarxisme dels feixismes, al marge ara de la seva significació política. El refugi de la raó en l'emoció, la raó emocional pot ser que sigui històricament un «accident de camí», però ho és com a raó, com a organització conceptual de la construcció de la realitat, com alternativa al «punt de partença» modern de la raó automàtica.

En el pol oposat d'aquesta alternativa, la raó utòpica va néixer, pel contrari, amb vocació de ser «punt d'arribada», horitzó que assenyalava el camí per a la construcció de la realitat social. Si la raó automàtica dissolia la normativa en l'analític fent de la utopia ciència, la raó utòpica dissol l'analític en lo normatiu, fent de la ciència utopia. La raó és reconduïda a valor, en una clara primacia de la raó de l'home com a constructor conceptual de la realitat sobre la raó de les

(*) Antoni Marzal, *op. cit.*

coses que construïm. Això és el que epistemològicament significa, la relativa pobresa analítica del pensament anarquista en comparació amb la seva riquesa normativa, també ara al marge de la seva significació política.

Però tots aquests tres tipus de raó tenen en comú el ser models unitaris de raó. Models unitaris i, per això mateix, totalitzants, que contradiuen directament la meua primera constatació negativa de la qual partia la meua anàlisi. Punt de partença del procés racionalitzador la raó automàtica, punt d'arribada d'aquest mateix procés la raó utòpica, o accident seu de camí la raó emocional, totes elles tenen en comú la seva idèntica capacitat per a (o la seva inconscient pretensió de) eludir el camí mateix del propi discurs, del propi procés racionalitzador, discurs i procés que necessàriament han de ser complexos, coherentment amb el meu primer punt de partença expressat en forma de constatació negativa. Per a l'hipotètic caràcter racional del propi discurs com a camí i procés complexos, jo hi veig un quart tipus de raó, que, posats a anomenar-lo d'alguna manera, jo qualificaria de raó raonable.

Però, què vol dir una raó raonable? Mereix el nom de raó una raó que només és raonable? No s'hi troba amagada en això, una certa contradicció terminològica, o, de no ser-hi, no hi ha aleshores una certa redundància? El problema és un problema obert, com un interrogant sense tancar. Però aquest mode de raó, o el que amb ella realment es digui, ha nascut del fracàs històric de tot mode unitari i totalitzador de racionalitzar les coses, o la nostra construcció social de les coses. El seu punt de partença és justament que socialment no existeix la raó que ningú pot legítimament aspirar a alçar-se amb la raó, sinó que només existeixen *les* raons de cadascú i l'espai «raonable» on totes elles es troben, s'interpel·len mútuament, es reconfiguren les unes per oposició a les altres, i s'equilibren perquè s'accepten mútuament de fet. Però, l'equilibri de *les* raons de fet –equilibri a la fi de poders– és necessàriament un equilibri racional o raonable?

Weber parlà de l'autoritat en quant contraposada al mer poder, en quant poder legítimat, en termes d'un alt grau de probabilitat de ser acceptat en els fets. Si es vol evitar la teologia o la metafísica (teologia secularitzada) de l'autoritat, em sembla que aquesta aproximació weberiana de tipus positiu, no-especulatiu, és l'únic camí que ens resta. Però això no eludeix la pregunta feta de si tot equilibri de raons (equilibri de poders) té necessàriament que ser racional o legítim. Més aviat la replanteja. Perquè la mútua acceptació social en què consisteix l'equilibri de poders dona una certa legitimitat al poder així constituït, ho fa, en la meua terminologia, raonable? L'intent de resposta a aquesta pregunta ha de partir de l'assumpció del poder com a tema central de l'empresa. Tema aquest que els altres tipus de raó als quals m'he referit eludeixen (la raó automàtica), mixtifiquen (la raó emocional) o moralitzen en excés per manca de les necessàries mediacions (la raó utòpica). El poder, o, millor, la tensió entre poder i racionalitat tècnica, entre eficàcia i control polític d'aquesta eficàcia, és un tema ineludible per a qualsevol intent de modelització de l'empresa. És el seu tema central. Sense ell no és possible comprendre l'empresa.

L'empresa moderna –l'empresa *managerial*, en la terminologia de Chandler– és una institució de poder i de poder gens despreciable per les seves reals dimensions. L'empresa *managerial* és avui, segons el suggestiu títol del llibre esmentat de Chandler, «La mà visible» d'una economia que històricament avui ja no s'organitza tant al voltant del mercat, com a l'envolt d'aquesta «subespècie de l'homo oeconomicus» que contitueix «la classe *managerial*» de Chandler, com a subjecte del

poder de l'empresa. Probablement això darrer no és del tot veritat o no ha de ser-ho necessàriament. Quelcom que acceptaria Chandler en la mesura que la seva història de l'empresa és, confessadament, no tant la història del substantiu empresa quant de l'adjectiu *managerial* (16). Però, situats en aquesta perspectiva parcial i a la vegada necessària, també és cert que aquest poder *managerial* no pot avui ser suficientment explicat, com tendeix a seguir fent-ho la teoria econòmica tradicional, com una «aberració» pràctica de la teoria, com una institució patològica, quina «adequada explicació causal» és possible trobar en «el desig de poder monopolístic» de la teoria clàssica del mercat (17). El poder, l'enorme poder de l'empresa moderna, sorgeix endògenament de la mateixa organització, o de les mateixes exigències de l'eficàcia moderna, de la qual l'organització és una mediació privilegiada i necessària. Encara que no l'única. D'aquí la tensió, que abans esmentava, entre racionalitat i poder, entre eficàcia i el seu control polític.

Però aquesta tensió a la que l'equilibri weberianà de la mútua acceptació es referia, tensió que primàriament és conflicte de poders però tensió que a través de successives mediacions històriques tendeix a ser, o és pensada per nosaltres com tendent a ser racional, per a merèixer la «mútua acceptació» weberiana, és la que constitueix a l'empresa en subjecte. D'aquí el paper important del procés mediador del conflicte de poders. En la meua tesi aquesta mediació valorativa, ineludiblement valora si ha d'haver-hi una mediació, és la funció de la raó raonable, que amb ella s'expressa com raó raonable, es a dir, com raonablement ordenadora de la construcció conceptual de la realitat social de l'empresa. En l'actual corrent americana d'aproximació històrica a l'empresa —a la que m'he referit en citar a Chandler—, Cochran (18) significa una altra cara d'aquestes anàlisis, la que porta la història del *management* a la història de la cultura i sotmet la història de l'empresa a una espècie de raó cultural històrica. L'intent de Cochran (18) no em sembla doncs molt assolit, en termes concrets als menys de mètode. Però la seva intuïció és quelcom semblant al que jo dic amb la raó raonable com a mediatra històrica en l'empresa, tant dels poders entre sí com d'aquests amb la racionalitat instrumental d'aquella.

Aquesta mediació de que parlo metodològicament pot ser pensada de dues maneres diferents, en funció de com es defineixi lo polític. Si per polític s'enten el món cru d'interessos i poders, la mediació de què parlo amb la raó raonable seria la d'un univers normatiu de valors que medien entre el pol polític dels interessos/poders i el pol tècnic de la racionalitat instrumental en l'empresa. La raó raonable del model resultant seria així una raó valorativa, però mediada per mitjançant, no directa per concreta. Si per polític, en canvi, s'entén l'art de lo possible de la definició clàssica, la realització possible dels objectius pensables, la mediació seria la de lo polític com a mediació possible (raonable) entre el pol dels valors (els objectes socials ideals) i el pol de la racionalitat instrumental (les exigències condicionants tècniques). La raó raonable seria així una raó política, només indirectament ètica, en quant acomoda els valors a un substrat donat concret. En ambdós casos la raó raonable seria una raó modesta, que pretén només que les coses no siguin simplement el que «són», ja que no és possible que siguin com «haurien de ser». La tesi del meu llibre es mou més aviat en la primera perspectiva. Però també pot ser llegida des de la segona. Això pot significar una certa inconsistència metodològica, ho confesso, però podria també ser significatiu del caràcter necessàriament modest i ambigu del propi procés racionalitzador de la construcció conceptual de la realitat.

Galbraith ha assenyalat, a propòsit d'un altre problema, (19) que en les ciències socials normalment suposem que el procés del discurs lògic va de la diagnosi (de les causes, de les raons) a l'acció (als remeis), quant la realitat és que si l'acció és imperativa, el que realment fem és acomodar les causes a l'acció per a fer raonable el que fem.

Probablement sigui aquest el cas de l'anàlisi moderna l'empresa. El que significa que, de ser-ho, la resposta teòrica de les anàlisis seria funció si bé no d'un cert joc de mans metalògic (lo qual seria excessiu sí d'un cert tarannà prelògic, que predetermina el discurs lògic concret. Aquest tarannà previ –en el cas de l'empresa que ara m'ocupa– estaria caracteritzat per l'assumpció pràctico-valorativa (prelògica) de que l'anàlisi i la reforma són millors modes d'acció front a l'empresa com a realitat que és aquí (pro-blema), que la mera crítica o l'ideal de destrucció de qualsevol model. El meu tarannà, en tot cas, és aquest. Però no podria lògicament oposar-me a que es llegís la «raó dominant» del subtítol del meu llibre no com una raó explicativa específica, en el sentit apuntat de que tot model s'explica per un tipus dominant de raó diferent, sinó només com a raó dominant o sobretot dominant en el sentit de fer del domini raó ja que no podem fer la raó domini. El subtítol del meu llibre (Raó dominant i models d'empresa) és per això mateix pretesament ambigu. Aquesta altra lectura és igualment lògica, si es parteix d'altres pressupòsits. Però no és la meua o no voldria que ho fos. En la meua lectura la raó dominant explica els diferents models d'empresa, models que després poden ser de domini, utòpics, abstractes o raonables, segons la funció real de la raó que els «domini».

Aparentment la Part II del meu llibre sembla discórrer per un camí autònom de la Part I, en estar estructurada sobre la divisió dels models d'empresa en models de subjecte plural i complex. Pedagògicament aquest protagonisme metòdic del subjecte del model sobre la raó del model venia demanat pel mode del discurs de «la tematització de la raó raonable» que conclou amb la constitució de l'empresa en subjecte. Però això és només l'aparent. En termes lògics explicatius, no merament descriptius, la divisió de les dues seccions de la Part II, de les dues línies de models, ve determinada en primer lloc per la correspondència subterrània i fundant entre, per un costat, els subjectes únics teòrics i els models de raó única o unitària i totalitzant i, per un altre, entre els subjectes complexos i plurals i la raó raonable. El que significa la reafirmació de que els diversos models d'empresa es constitueixen com a diversos, perquè són diversos els models de raó que els configuren o ordenen. Això ens permet assumir –des d'una perspectiva diferent i amb major complexitat crítica– la lectura de la raó-domini a que acabo de referir-me. Personalment jo penso que tota raó única i unitària, en el sentit explicat, és o acaba sent en la pràctica domini i no raó. Com també penso que l'únic camí que tenim per escapar d'aquesta raó-domini és la raó raonable per les raons exposades. Una anàlisi històrica comparativa (*cross-cultural*, en la denominació saxona) dels models reals que simplifico en la tipologia (la «anglosaxona», la «germànica» i la «llatina») espero que serveixi per a posar a prova i operacionalitzar aquestes raons o aquesta idea.

Referències

- (1) Adam Smith. La riqueza de las naciones. Madrid, Aguilar, 1961. Cf. el capítol VIII.
- (2) Cf. Le Mercier de la Rivière. L'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques. París, 1876.
- (3) William J. Barber. A history of economic thought, New York, Penguin Books, 1977, p. 128.

- (4) K. Marx, «Lohn, Preis, Profit», VIII: Marx-Engels Studienausgabe, II Frankfurt, Fisher, 1966.
- (5) Jay W. Forrester, *World dynamics*, Cambridge, Wright-Allen Press, 1971.
- (6) Robert Lilienfeld, *The rise of systems theory. An ideological New York*, John Wiley and Sons, 1978, pp. 1 y 2 i capítol 9 (pp. 247-285).
- (7) Richard S. Willen, «Rationalization of anglo-legal culture», *British Journal of Sociology*, n.º 34 (1983), pp. 109-128. Les cites del text són de les pàgines 110 i 111.
- (8) Talcott Parsons i G. Platt, *The american university*, Cambridge, Harvard University Press, 1973, p. 62.
- (9) Cf. nota 7.
- (10) Werner Heisenberg, *The role of modern physics in the present development of human thinking*, New York, Harper and Row, 1958 (reprinted in 1962). La cita és del capítol 1: «On Physics and Philosophy, the revolution in modern science», i l'agafo del llibre esmentat de Robert Lilienfeld, pàgines 250-251.
- (11) Karl Mannheim, *Ideology and utopia. An introduction to the Sociology of Knowledge*, New York Harcourt Brace, 1965. L'edició original (completada en la traducció que cito amb altres materials de Mannheim) és de 1929 (Bonn, Verlag von Friedrich Cohen).
- (12) Robert Lilienfeld, op. cit. p. 277.
- (13) Ibidem, p. 263.
- (14) Alain Touraine, «Racionalidad y política en la empresa», en *La empresa y la economía del siglo XX* (editors, F. Bloch-Lainé y F. Perroux), Bilbao, Ed. Deusto, 1970, vol. II, pp. 219-248.
- (15) Alfred D. Chandler, *The visible hand: the managerial revolution in american business*, Cambridge Ma., Belknap Press, 1977.
- (16) Ibidem, pp. 4 y 6.
- (17) Ibidem, p. 4.
- (18) Thomas C. Cochran, *Frontiers of change: early industrialism in America*, New York-Oxford University Press, 1981. Thomas C Cochran, *American business in the twentieth century*, Cambridge Ma., Harvard University Press, 1972.
- (19) John K. Galbraith, *The nature of mass poverty*, Penguin Books, 1980, pp. 36-37.